

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed b. Ahmed el-Kastallâni, *Medâri-kû'l-merâm fi mesâlikî's-şıyâm* (nşr. Rıdvân Muhammed Rıdvân), Kahire, ts. (Mektebetü's-sekâfeti'd-dîniyye), s. 3-5, 119; İbn Rüseyd, *Mil'û'l-aybe bimâ cümü'a bi-ţûli'l-gaybe* (nşr. M. Habîb İbnü'l-Hoca), Tunus 1402/1981, III, 415-430; V, Beyrut 1408/1988, s. 314-318; Bir-zâfi, *Meşyehatü kâdi'l-kuğât Bedreddin İbn Cemâ'a* (nşr. Muvaffak b. Abdullah b. Abdülkâdir), Beyrut 1408/1988, II, 473-478; Fâsi, *el-'ikdû's-şemîn*, I, 321-330; Takıyyüddin İbn Fehd, *Lah-zû'l-elhâz* (*Zeylû Tezkireti'l-huffâz li'z-Zehebi* içinde, nşr. M. Zâhid Keversî), Dimaşk 1347, s. 76-81; *Keşfü'z-zunûn*, s. 62, 470; II, 1133, 1641; *İzâhu'l-meknûn*, I, 226; II, 707; Şâkir Mustafa, *et-Târihu'l-'Arabî ve'l-mü'errihûn*, Beyrut 1993, s. 401-402; M. Habîb el-Hile, *et-Târih ve'l-mü'errihûn bi-Mekke*, Mekke 1994, s. 51-52; Cl. Gilliot, "Textes arabes anciens édités en Egypte au cours des années 1987 à 1990", *MIDEO*, XX (1991), s. 449; a.mlf., "Textes arabes anciens édités en Egypte au cours des années 1994 à 1996", a.e., XXIII (1997), s. 389; I. Lozano, "Qutb al-Din al-Qastallani y sus dos epistolas sobre el hachis", *al-Qantara*, XVIII/1, Madrid 1997, s. 103-120; Abdülkerim Özyayın, "Abdülbasit el-Malati", *DiA*, I, 201.

ABDÜLKADİR ŞENEL

KASTAMONU

Karadeniz bölgesinin
batı kesiminde şehir
ve bu şehrin merkez olduğu il.

Kızılırmak'ın başlıca kollarından Gökırmak'a kavuşmak üzere Ilgaz dağının kuzey yamaçlarından inen Kastamonu suyu veya Karaçomak deresi vadisi boyunca denizden yaklaşık 790 m. yükseklikte yer alır. Şehrin ne zaman kurulduğu ve adının nereden geldiği kesin olarak bilinmemekle beraber bölgenin eski sakinlerinden Kaşka kavminin buraya "şehir" anlamına gelen Tum(m)ana adını verdiği, bundan dolayı "Kaşkalar'ın şehri" demek olan Gastumanna şeklinde anıldığı ve daha sonra Kastamonu'ya dönüştüğü ileri sürülür. Ayrıca Bizans hânedarı Komnenler tarafından yaptırılan veya tamir edilen kaleye Kastrâ-Komneni denildiği, bu ada istinaden buranın Kastamonu adını aldığı da belirtilir. Ancak şehrin adının klasik İlkçağ'larda ve Ortaçağ'ın ilk yarısına ait eserlerde geçmemesi bu görüşlerin bir faraziyeden öteye gitmediğini gösterir. İslâm coğrafyacılarının eserlerinde Kestamûniyâ, Kastamûniye, Kastamûnî; Bizans kaynaklarında Kastamon; Ortaçağ Batı kaynaklarında Castamea, Casstimana, Castemol şeklinde anılan şehrin adı Osmanlı dönemi kaynaklarında genellikle Kastamoni olarak geçer.

Kastamonu yöresi tarihinin Alt Paleolitik-Yontma Taş safhasına kadar indiği. Tahta ve Malak köylerinde bu safhaya ait ele geçen buluntulardan anlaşılmaktadır. Aynı şekilde Gököy Enstitüsü yakınında bulunan aletler Orta Paleolitik safhasına aittir. Yörede yapılan araştırmalarda henüz Neolitik dönem / Cilalı Taş'a ait buluntular ele geçmemişse de Geç Kalkolitik safhaya, yoğun olarak da İlk Tunç çağına ait yerleşmeler bulunmuştur. Yüzey araştırmalarında yerleşmelerde Hitit, Frig, Pers, Helenistik ve Roma çağlarına kadar az da olsa bir sürekliliğin varlığı izlenebilmiştir. Milâttan önce 1660 yıllarında Kızılırmak kavsinde kurulan eski Hitit Krallığı'nın kuzeybatısında yer alan Kastamonu çevresinin Hitit coğrafyasında Tum(m)ana bölgesinin içinden kaldığı anlaşılmaktadır. Bu devletin kuruluşundan yıkılışına kadar olan dönem içinde bölgenin kuzeyinde üç grup olarak yaşadığı sanılan ve Hititler'e düşman olan Kaşka topluluğu bulunmaktaydı. Kaşkalar'ın Batı grubunun Gökırmak-Devrez kesiminde Pala-Tum(m)ana ile sınır komşusu olduğu kabul edilmektedir.

Hitit İmparatorluğu'nun milâttan önce 1190 yıllarına doğru Orta Avrupa'dan gelen Frig ya da Brigler tarafından yıkılmasından bir süre sonra yöre Frigler'in hâkimiyetine girdi. Milâttan önce 676'da Frigya Devleti'nin Kimmer istilâsına uğraması üzerine yörede daha sonra Lidyalılar üstünlük sağladı. Ancak bu üstünlüğe milâttan önce 546'da Persler tarafından son verilince Kastamonu havalisinin de içinde bulunduğu geniş bir alan Pers Krallığı'nın idaresine geçti. Herodotos'un kaydettiğine göre (*Tarih*, III, 90) Paflagonialılar, Persler'in üçüncü satraplığında yer almaktaydı. Bu dönemde diğer Pers topraklarında olduğu gibi yöre satraplar tarafından yönetildi. Persler'in milâttan önce 334-333'te Makedonya Kralı İskender'e yenilmesiyle de Makedonyalılar'ın idaresine girdi. Milâttan önce 323'te İskender'in ölümü üzerine iç karışıklık ve iktidar mücadeleleri başladı. Yöreye bir süre sonra Pontus Krallığı hâkim oldu. Daha sonraları burayı almak isteyen Romalılar'la Pontus Krallığı arasında milâttan önce 88-64 yıllarında yoğun mücadeleler meydana geldi. Bu mücadeleler sonunda burası milâttan önce 64 yılından itibaren Roma'nın nüfuz sahasına girdi. Kastamonu yöresi, Roma İmparatorluğu'nun 395'te ikiye ayrılmasının ardından Doğu Roma İmparatorluğu'nun hâkimi-

yetinde kaldı ve bu hâkimiyet Türkler'in Anadolu'ya girmesine kadar sürdü.

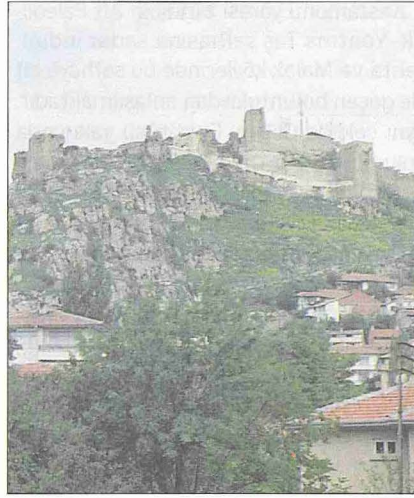
Kastamonu yöresini Türkler'in hangi tarihte fethettiği belli değildir. Ancak 1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra Selçuklular'ın maiyetinde Türk boylarının kısa süre içinde Anadolu'nun batı uç bölgelerine yayıldığı ve bu arada Anadolu Selçuklu Devleti'nin kurucusu Süleyman Şah'a bağlı beylerden Emîr Karategin'in 1084 yılından sonra kısa süre de olsa Kastamonu yöresinde hüküm sürdüğü bilinmektedir. Ardından Bizans hâkimiyetine giren Kastamonu, İmparator Aleksios Komnenos zamanında Dânişmendliler tarafından fethedildi. Böylece burada uzun sürecek olan Türk-Bizans mücadelesi başladı ve şehir Bizanslılar'la Dânişmendliler arasında el değiştirdi. Emîr Gazi (Melik Gazi) Kastamonu'yu alıp iktidar sınırlarını Karadeniz kıyılarına kadar uzattı. Kastamonu ve yöresi, XII. yüzyıl sonlarında Anadolu Selçukluları'nın uç beyi olan Emîr Hüsâmeddin Çoban'ın kurduğu Çobanoğulları Beyliği'nin idaresi altına girdi. Bir asır kadar süren bu hâkimiyet, Çobanoğulları topraklarının XIV. yüzyıl başlarında Kastamonu ve Sinop civarında kurulan Candaroğulları Beyliği tarafından ilhak edilmesiyle sona erdi. Bu ilhaktan bir süre sonra Kastamonu beyliğinin merkezi haline getirildi.

1361 yıllarında Candaroğulları beyi olan Kötürüm Bayezid dönemi Osmanlı Beyliği'nin bu yöreyle ilişkisinin arttığı bir dönem oldu. Nitekim I. Murad, Kötürüm Bayezid ve oğulları arasındaki taht mücadelesinde bir Osmanlı ordusu ile Kötürüm Bayezid'in oğlu Süleyman'ı babasının üzerine gönderdi. Kastamonu'da yapılan savaşta Kötürüm Bayezid yenilerek Sinop'a çekildi. Kastamonu'yu ele geçiren II. Süleyman Paşa ise Osmanlı Beyliği'nin himayesinde hükümdarlığını ilân etti. Böylece ikiye ayrılan beyliğin merkezlerinden birisi Sinop, diğeri Kastamonu oldu. Kısa bir süre sonra I. Murad beyliğin Kastamonu şubesini Osmanlı topraklarına katınca Kastamonu da Osmanlı idaresine girmiş oldu. Ancak Kastamonu halkının Süleyman Paşa lehine harekete geçmesi üzerine burayı ona bıraktı. Yıldırım Bayezid döneminde Süleyman Paşa'nın Osmanlılar'a karşı Kadı Burhâneddin ve Karamanoğulları gibi beyliklerle ortak hareket etmesi Yıldırım Bayezid'in Kastamonu üzerine yürümesine yol açtı. Büyük bir ordu ile Candaroğlu ülkesine giren Yıldırım Bayezid beyliğinin Kastamonu şubesini Osmanlı topraklarına dahil etti

(794/1392). Fakat Ankara Savaşı'ndan (1402) sonra Timur tarafından Candaroğulları Beyliği'nin Sinop şubesinin başında olan İsfendiyar Bey'e verildi. Çelebi Mehmed döneminde daha çok Candaroğulları arasındaki taht mücadelelerinden istifade etmek yoluna giden ve bu arada İsfendiyar Bey'e karşı oğlu Kasım Bey'i destekleyen Osmanlılar zaman zaman Kastamonu ve yöresine hâkim oldular. Ancak bu hâkimiyet sürekli olmadı. Nihayet İstanbul'un fethinin ardından Anadolu'nun birliği siyasetini ön plana çıkaran Fâtih Sultan Mehmed, Candaroğulları Beyliği'ne son vererek (865/1461) Kastamonu ve yöresini kesin biçimde Osmanlı topraklarına ilhak etti.

Kastamonu ve yöresinde Osmanlı idaresine girdikten sonra uzun süre sükûnet hâkim oldu. Fakat XVI. yüzyılın ortalarından itibaren suhte ayaklanmalarının yoğun olarak çıktığı yerlerden biri oldu. Bunun arkasından ortaya çıkan ve XVII. yüzyıl başlarında Anadolu'yu kasıp kavuran Celâli hareketlerinden de oldukça etkilendi. 1603'te Yularkıstı adlı Celâli reisi Kastamonu'yu bir süre ele geçirip yaktı. Bu olaylar sırasında halkın bir kısmı yerlerini terketmek zorunda kaldı. XVIII. yüzyılda dikkate değer bir olayın vuku bulmadığı, ancak zaman zaman yangın ve depremlerle sarsılan Kastamonu, 1832-1833 yıllarında Tahmiscioğlu Vak'ası adıyla bilinen önemli bir olaya sahne oldu. Daha önce timarlı bir sipahi olduğu anlaşılan Tahmiscioğlu etrafına topladığı adamlarıyla şehri ele geçirdi. Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'nın teşvik ve tahriklerinin de bulunduğu anlaşılan bu isyan çok geçmeden bastırıldı ve Tahmiscioğlu kaçtı. Kastamonu, başta İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesi (15 Mayıs 1919) olmak üzere Anadolu'da birçok şehrin işgalinin protesto edildiği mitinglere sahne oldu. Halkın bu protesto ve mitinglerinde Kastamonu'da yayımlanan ve Millî Mücadele'nin sesi durumunda olan *Açıksöz* gazetesi önemli rol oynadı.

Fizikî Yapı ve Nüfus. Türk idaresine girmeye kadar önemli bir gelişme göstere-meyen Kastamonu özellikle Çobanoğulları döneminde nüfus, fizikî yapı ve mimari eserler yönünden şehir hüviyetini kazanmaya başladı. Önceleri burada bir kale mevcuttu. Hangi tarihte inşa edildiği kesin olarak bilinmeyen ve daha çok Bizans döneminde küçük bir askerî birliği barındırdığı ileri sürülen kalenin Çobanoğulları zamanında yeni ilâvelerle tahkim edildiği sanılmaktadır. Kastamonu'yu

Kastamonu Kalesi

"Türkmen'in kaidesi" olarak anan Kâtib Çelebi kalenin yüksek bir kaya üzerinde yer aldığını ve küçük olduğunu belirtir (*Cihannümâ*, s. 648). Çobanoğulları döneminde inşa edilen cami, mescid, hamam, dârüşşifa ve zâviye gibi eserler, şehrin bu dönemde fizikî olarak kale merkez olmak üzere kuzeydoğu ve güneydoğu istikametine, yani yamaçlardan Karaçomak deresinin meydana getirdiği düzlüğe doğru genişlediğini gösterir. Candaroğulları devrinde şehir fizikî bakımdan daha da gelişti. Şehrin bu beylik döneminde daha çok kalenin doğu, batı ve kuzey taraflarına doğru genişlediği anlaşılmaktadır. Nitekim bu dönemde şehri ziyaret eden İbn Battûta burasını Anadolu'nun en büyük, güzel ve fiyatlar bakımından ucuz bir beldesi olarak tavsif eder (*Seyahatnâme*, I, 351). Kastamonu'nun 1487'de toplam kırk üç mahallesi vardı. Bu tarihte nüfusça en kalabalık mahalleleri Çölmekçiyan Mescidi, Püre Mescidi, Said Mescidi, Hacı Hamza Mescidi, Cebrâil Mescidi ve İsfendiyar Bey Zâviyesi teşkil etmekteydi. En az nüfus ise Molla Mescidi, Tâî Dayı Sultan Tekkesi, Alparslan Mescidi, Sofular, Seydiler, İbrâhim Bey Zâviyesi gibi mahallelerde bulunuyordu. Bu bilgilere göre XV. yüzyıl sonunda şehir surların dışında güney ve doğu kesiminde büyüme göstermiştir. Sur dışındaki gelişme XVI. yüzyılda da sürdü. 937 (1530) yılında mahalle sayısı kırk altı idi. 990'da (1582) bu sayının kırk sekiz olması, şehrin XVI. yüzyıl süresince istikrarlı bir büyümeye sahne olduğunu gösterir. Şehirdeki ma-

hallerin en önemli özelliği birçoğunun cami, mescid, tekke, zâviye ve imaret gibi dinî ve sosyal tesislerin etrafında kurulması ve onların adıyla bilinmesiydi. Kastamonu, XVII ve XVIII. yüzyıllarda daha önceki mahalle sayısını ufak tefek oynamalarla korudu. XVIII. yüzyıl başlarında kırk bir mahalle varken bu yüzyılın ortalarında kırk iki mahalle tesbit edilmiştir. XIX. yüzyılda şehrin fizikî bakımdan büyümediği, yüzyılın ortalarından sonra kuzey ve güneydeki nihâî sınırlarına ulaştığı anlaşılmaktadır. Bu yüzyılın son çeyreğinden itibaren Kastamonu Batı'dan esinlenmiş, askerî, mülkî ve kamuya ait binaların inşasıyla yeni bir fizikî değişim yaşamıştır.

Kastamonu ve çevresi, Türkler'in Anadolu'ya geldiği erken dönemlerden itibaren yoğun bir iskâna sahne oldu. Coğrafyacı İbn Saîd'in 672 (1274) veya 686 (1287) yılında Kastamonu yöresinde 100.000 çadır göçebe halkın yaşadığını yazması, şehrin iskânında Türkmen veya Yörük adıyla bilinen grupların önemli bir rol oynadığını gösterir. 1487'de şehirde tamamını müslüman ahalinin oluşturduğu yaklaşık 5300 kişi yaşıyordu. Bu tarihte şehirde gayri müslim nüfusun bulunmaması, buranın Türk idaresine girmeden önce önemli bir yerleşim yeri olmadığına işaret eder. 1530'da nüfus 5500 civarındaydı. Daha sonra Osmanlı Devleti'nin diğer birçok bölgesi gibi hızlı bir nüfus artışına giren şehrin 1582'deki nüfusu yaklaşık 9500 kişiydi. Kastamonu muhtemelen ileriki dönemlerde de bu nüfusu muhafaza etti. 1814'te şehrin 12.000 dolayında Türk nüfusu bulunuyordu. Ayrıca 300 Rum ve kırk kadar da Ermeni ailesi vardı. Bu gayri müslim nüfus muhtemelen XVIII. yüzyıldan itibaren şehre yerleşmişti. 1856'da şehirde 5-6000 kadar ev mevcuttu. 1869'da 5780 erkek nüfusun altmış altısını Ermeni, 524'ünü Rumlar, 1899'da ise toplam 16.900 dolayındaki nüfusun 400 kadarını Ermeni, 1700 kadarını ise Rumlar teşkil ediyordu. XX. yüzyıl başlarında nüfus 24-30.000 kişi olarak zikredilir. Kastamonu kazasında ise 1831 sayımına göre 14.861 erkek nüfus vardı. 1914 yılında kazanın toplam nüfusu 72.088 idi.

Kastamonu, Osmanlı döneminde diğer Anadolu şehirlerinin pek çok özelliğini gösteren ekonomik ve ticarî faaliyetlere sahipti. Bu faaliyetlerin bir göstergesi olarak 1487'de şehirde bir bozahane vardı. 1550-1600 yılları arasında şehirdeki

vakıflara ait olmak üzere en azından bir bedesten, beş han ve 165 dükkân mevcuttu. Şehrin ekonomik faaliyetinde bakır ve bakırdan imal edilen eşya önemli bir yer tutmaktaydı. Bunun en önemli sebebi, yakınındaki Küre'nin zengin bir bakır ve kükürt madenine sahip olmasıydı. Kastamonu'da bakırdan yapılan kazan, tava gibi eşya imalatı bir hayli gelişmişti. Nitekim Âşık Mehmed, XVI. yüzyılın ikinci yarısında şehirdeki çarşı ve alışveriş yerlerinin ekserisinin bakırla ilgili olduğunu belirttikten sonra, "Nuhaştan eşyâ-yi garîbe işleyip ve hatta zeheb ile temvîh ederler" ifadesiyle bakır işlemeciliğinin burada âdeta sanatkârane bir şekilde yapıldığına işaret etmek istemiştir. Kastamonu yakınlarında zengin bakır ve kükürt madeninin olması, burasını Osmanlı döneminde çeşitli bölgelerde güherçile kârhanelerinde işlenerek imal edilen madenî eşyalarla siyah barutun ham maddesinin temin edildiği önemli bir yer haline de getirmişti (BA, MAD, nr. 9840, s. 96-97, 102). 1487'de şehirde en az on üç terzi ile birer külâh dikicisi ve hal-lâç mevcuttu. Ayrıca şehirde bez, kumaş gibi ürünlerin boyanması için boyahaneler de vardı. Bundan başka şehirde dericilik ve deriyle ilgili sanat dalları önemli bir yer tutuyordu. Bu sanat dalıyla uğraşanların 1487'deki sayısı yirmi beş civarındaydı. Arasında doğrudan doğruya debbâğlıkla uğraşanların sayısı altıydı. Bunu yine altı kişiyle ayakkabıcı, dört kişiyle eskici, ikişer kişiyle kürk dikicisi ve

Nasrullah
Camii –
Kastamonu

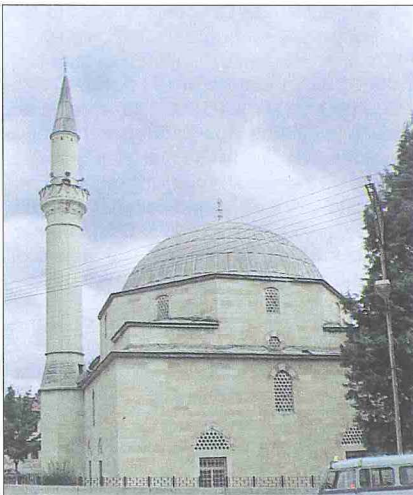

saraç, birer kişiyle de çizmecî ve kemer-cî takîp ediyordu. Dericilikle ilgili meslek grubunun önemli bir yer tutmasında çevredeki hayvancılığın büyük rolü vardı. Debbâğ grubunun olması ise şüphesiz buradaki Ahîlik teşkilâtının ve geleneğinin fonksiyonuyla ilgilidir. Kastamonu ekonomisinde bakır eşya yapımı, deri ve sah-tiyan işletmeciliğiyle urgan dokumacılığı, XIX. yüzyılda önemini hâlâ korumaktaydı. Charles Texier şehir halkının dokumacılık ve bakırcılıkla geçindiğini yazar. Bir başka seyyah ise şehrin başlıca ticaret metainın yün olduğunu, ayrıca dericilik, bakırcılık, dokumacılık yapıldığını belirtir. Bölge ormanlık olduğu için bu yüzyılda küçük sanayi dalı olarak marangozluk ve dülgelik de gelişmişti. Bu gelişmelere paralel olarak yüzyılın sonlarına doğru ticaret, sanayi, eğitim ve idare binalarının sayısı arttı. Nitekim bu dönemde Kastamonu şehirde yirmiye yakın medrese ile on kütüphane ve iki matbaa mevcuttu. Ayrıca burada bir de sanayi mektebi vardı. Bu durum, şehrin eğitim bakımından ileri sayılabilecek bir seviyeye ulaştığını gösterir.

Çobanoğulları döneminden itibaren önemli bir kültür potansiyeline sahip olduğu anlaşılan Kastamonu şehirde birçok ilim adamı ve şair yetişmiştir. Şehirde Çobanoğulları, Candaroğulları ve Osmanlı dönemlerinden kalma birçok tarihî eser de mevcuttur. Atabey Camii (672/1273) ve Medresesi, İbn Neccâr Camii (754/1353), Candaroğlu İsmâil Bey Külüyesi (858/1454), Nasrullah Camii (912/1506) ve Köprüsü, Mimar Sinan yapısı Ferhad Paşa Camii (967/1559), Sinan Bey Camii (979/1571), Pervâneoğlu Ali Şifâhânesi, Cem Sultan'ın yaptırdığı Karanlık Bedesten, Urgan Hanı (1161/1748) ve günümüze ulaşan Cemâleddin Frenkşah Hamamı (661/1263), Vakıf Hamamı bunların en önemlileridir.

İdarî Yapı. Kastamonu, Osmanlı idaresine girmeden önce Çobanoğulları ve bir süre de Candaroğulları Beyliği'nin merkezi olmuştur. Osmanlı idaresine girdikten sonra Anadolu eyaletine bağlı bir sancak merkezi haline getirildi. Sancağın beyliğine bir ara küçük yaşta Cem Sultan tayin edildi (874/1469). Bu durum, Kastamonu'nun Osmanlı idaresine giren diğer bazı beylik merkezleri gibi ilk dönemlerde bir şehzade sancağı durumunda olduğunu gösterir. 892 (1487) tarihli *Tahrir Defteri*'ne göre Kastamonu sancağı nahiye adı altında birimlere ayrılmıştı. Bu nahiyeler söz konusu tarihte idarî bir birimden ziyade timar sistemi içinde muayyen bir bölgeyi göstermekteydi. Nahiyeler arasında yer alan Kastamonu, Kuz-yaka adıyla da bilinmekteydi. Sancağın 1530'da toplam on bir kazası vardı. Bunlar Kastamonu merkez kazası ile Göl, Araç, Taşköprü, Küre, Ayandon, Hoşalay, Daday, Boyovası, Duragan ve Sinop kazaları idi. Bu kazaların önemli bir kısmı, daha önce nahiye adıyla bilinen birimlerin adlarını büyük ölçüde muhafaza etmekteydi. XIX. yüzyıla kadar Anadolu eyaletine bağlı sancaklık durumunu koruyan

Sinan Bey Camii – Kastamonu

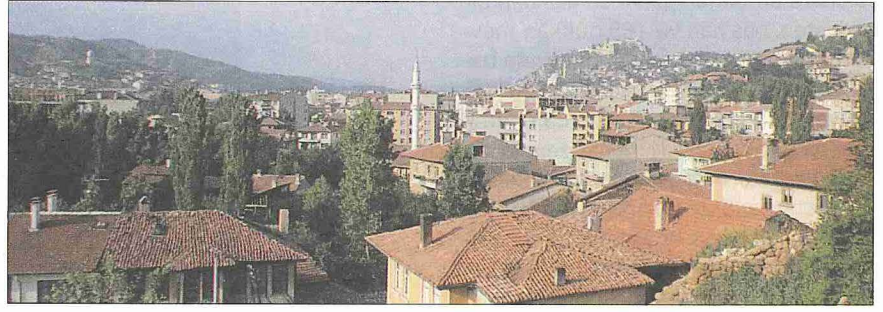

Nasrullah Köprüsü – Kastamonu

Kastamonu, Tanzimat'ın ilânıyla birlikte başlayan idarî reformlar çerçevesinde 1841'de Bolu müşirliği adı altında teşkil edilen vilâyetin içinde yer aldı (Lutfî, VII, 37). Ancak 1846'da yapılan idarî düzenlemelerde Kastamonu eyalet haline getirildi. Bu eyaletin Kastamonu ile birlikte Kocaeli, Bolu, Viranşehir ve Sinop olmak üzere toplam beş sancağı vardı. 1867 Vilâyet Nizamnâmesi'ne göre idarî teşkilâtındaki yeri vilâyet oldu. 1894'te vilâyetin sancaklarını merkez Kastamonu sancağı ile Bolu, Sinop ve Çankırı teşkil etmekteydi. Aynı tarihte Kastamonu sancağı merkez Kastamonu kazası ile Taşköprü, Saffranbolu, Araç, Cide, Tosya, Daday ve İnebolu kazalarından ibaretti. 1914 yılında Kastamonu vilâyeti merkez Kastamonu sancağı ile Çankırı ve Sinop sancaklarına sahipti. Bu tarihte de Kastamonu sancağının merkez Kastamonu, Taşköprü, Saffranbolu, Araç, Cide, Tosya, Daday ve İnebolu olmak üzere toplam sekiz kazası bulunmaktaydı. 1919'da vilâyet olarak başta Kastamonu merkez sancağı olmak üzere Çankırı ve Sinop sancaklarından meydana gelen Kastamonu Cumhuriyet döneminde il merkezi oldu.

Kastamonu şehrinin nüfusu 1927'de 15.000'i bulmamaktaydı. 1935, 1940 ve 1950 yıllarında şehrin nüfusu 14.000'in altına inmişti. Nüfusu ilk defa 1990 yılında 50.000'i geçti (51.560). 1997'de 60.000'e yaklaştı (59.145). Önemli fabri-

Kastamonu'dan bir görünüş

kalar iplik, şeker, yem, gıda ve orman ürünleriyle ilgilidir. Cumhuriyet döneminde eğitim öğretim ve sağlık kurumlarının sayısında önemli bir artış olmuştur. Ayrıca şehirde Gazi Üniversitesi'ne bağlı Kastamonu Eğitim Fakültesi ile Beden Eğitimi ve Spor Yüksek Okulu vardır.

Kastamonu şehrinin merkez olduğu Kastamonu ili Sinop, Çorum, Çankırı, Karabük ve Bartın illeri, kuzeyden de Karadeniz ile çevrilmiştir. Merkez ilçeden başka Abana, Ağlı, Araç, Azdavay, Bozkurt, Cide, Çatalzeytin, Daday, Devrekâni, Doğanyurt, Hanönü, İhsangazi, İnebolu, Küre, Pınarbaşı, Seydiler, Şenpazar, Taşköprü ve Tosya adlı on dokuz ilçeye ayrılır. 13.152 km² genişliğindeki Kastamonu ilinin sınırları içinde 1997 genel nüfus tesbitine göre 363.700 kişi yaşıyordu, nüfus yoğunluğu ise yirmi sekiz idi. Diyanet İşleri Başkanlığı'na ait 2000 yılı istatistiklerine göre Kastamonu'da il ve ilçe merkezlerinde 338, kasabalarda sekiz ve köylerde 1994 olmak üzere toplam 2340 cami bulunmaktadır. İl merkezindeki cami sayısı yetmiş altıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, TD, nr. 23 M; BA, MAD, nr. 9840, s. 96-97, 102; 438 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530), Ankara 1994, II, 591-696; Herodotos, *Tarih* (trc. Müntekim Ökmen), İstanbul 1991, III, 90; İbn Battûta, *Seyahatnâme*, I, 351; Tursun Bey, *Tarih-i Ebû'l-Feth* (nşr. Mertol Tulum), İstanbul 1977, s. 105-106; Aşık Mehmed, *Menâzirü'l-avâlim: Tahlil-Metin* (haz. Mahmut Ak, doktora tezi, 1997), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, metin, s. 402-403; Kâtib Çelebi, *Cihannümâ*, s. 648; Lutfî, *Tarih*, VII, 37; Cuinet, IV, 446-466; Ch. Texier, *Küçük Asya*

(trc. Ali Suad), İstanbul 1340, III, 147; Mehmed Behçet, *Kastamonu Âsâr-ı Kadîmesi*, İstanbul 1341; T. Mümtaz Yaman, *Kastamonu Tarihi*, XV. Asrın Sonlarına Kadar, İstanbul 1945; Yaşar Yücel, *Çoban-oğulları Candar-oğulları Beylikleri*, Ankara 1980, tür.yer.; a.mlf., "Kastamonu'nun İlk Fethine Kadar Osmanlı-Candar Münasebetleri (1361-1392)", *TAD*, I/1 (1964), s. 133-144; a.mlf., "Candarogulları", *DİA*, VII, 146-149; a.mlf., "Çobanoğulları", a.e., VIII, 354-355; S. Faroqi, *Towns and Townsmen of Ottoman Anatolia*, Cambridge 1984, s. 131, 135, 180-183, 304; Kemal H. Karpat, *Ottoman Population 1830-1914*, Madison 1985, s. 111; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, 43, 60; II, 18-20, 173; Ayşe Tosunoğlu, *Tapu-Tahrir Defterlerine Göre XVI. Yüzyılda Kastamonu Sancağı* (doktora tezi, 1993), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Kemal Kutgün Eyüpgiller, *Bir Kent Tarihi Kastamonu*, İstanbul 1999; Mehmet Özsait, "İlkçağ Tarihinde Trabzon ve Çevresi", *Trabzon Tarihi Sempozyumu*, 6-8 Kasım 1998, Bildiriler, Trabzon 1999, s. 35-46; Necdet Hayta - Uğur Ünal, "1312 (1894) Yılı Kastamonu Vilâyeti Salnâmesine Göre Kastamonu Vilâyeti", *Birinci Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildirileri*, 21-23 Mayıs 2000, Kastamonu 2001, s. 37-40; Z. Kenan Bilici, "13. Yüzyılda Kastamonu: Ortaçağ Kent Dokusu Üzerine Bazı Belirlemeler", a.e., s. 81-88; Ahmet Kankal, "Fetih-tin XVI. Yüzyılın Sonuna Kadar Kastamonu Şehrinde İskân ve Nüfusa Dair Genel Gözlemler", a.e., s. 89-120; Cl. Cahen, "İbn Sa'id sur l'Asie mineure seldjuquide", *TAD*, VI/10-11 (1972), s. 48; M. Zamir, "Population Statistics of the Ottoman Empire in 1914 and 1919", *MES*, XVII/1 (1981), s. 93, 103; Zübeyde Güneş Yağcı, "1487 Tarihli Tapu-Tahrir Defterine Göre Kastamonu Kazasının Sosyal ve Ekonomik Yapısı", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sy. 2, Isparta 1996, s. 239-263; Besim Darkot, "Kastamonu", *İA*, VI, 399-403; C. J. Heywood, "Kaştamuni", *EP* (İng.), IV, 737-739.

İLHAN ŞAHİN

Urgan Hani - Kastamonu

